

Foucault's pendulum

FK 165.4

Toestand van de wortelking der aarde
op het steenmetal vlak en de slingers.

1

Elementaire Theorie der Stijgen, proeven van Foucault.

Indien een ligchaam door
dore of gene kracht gidevangen wordt zich
in een vlakke te bewegen, zoo zal het, we-
gens de zwaarte der fysicaar, die naar
inertie of traagheid maakt, zich in die
vlakke blijven bewegen, zoo lang het niet
door een niet-windige oorzaak van die
vlakke wordt afgeleid. De bykansidore be-
wegingen in een vlak van ligchaam,
worden volstuit niet gestaard, als het
gehele vlak in de ruimte wordt voort-
bewogen. Indien een ligchaam, dat zich
door bepaalde krachten in een vlakke
beweegt, met de trouwen maakt die
krachten voorttelaijen, in de ruimte wordt
verplaatst, zoo zal de vlakke, waarin het
zich beweegt, evenwijdig aan zich zelve
voortgaan. Zoo blijft de loopbaan der
maan evenwijdig aan zich zelve, ten-
wyl zy niet de kade om de zon wordt
overgevoerd. Zoo maeten ook de loopbaan
der planeten evenwijdig aan zich zelve
blyven, opskoon zy niet de kade door
de ruimte der schepping worden voort-
wogen.

Indien de vlakke zelve, in
welke een ligchaam zich beweegt, met
zich in de ruimte verplaatst, en daarbij
aan voorwaerden gekonden is, die haar
beletten evenwijdig aan zich zelve voort-
tegaan, zoo zal zy niet-stationair, wegens
de inertie, steeds traakten der staad te

2
behouden, dien zij insnuemt. Die voorwaer-
den maectens zich met de inverteer-
enigen, om aan den stand der vlakke,
in een bepaald tydval, bepaalde veran-
deringen taetbrengen. De voorwaerde,
aan welke de vlakke moet beantwoor-
den, in welke een dinget zyn skonome-
dingen verbroecht, bestaat daerin, dat
zij altijd loopen moet door den vasten
hael der plaats, waar de dinget is opge-
hangen. Is die vertikaal in rust, zoo
zal die vlakke, wegens de inverteer, horen
staed niet veranderen. Gaat die vertikaal
verwijdij aan zich zelve voort, zoo
zal ook die vlakke verwijdij aan zich
zelve maeten voortgaan. Wanneer
alder een dinget niet juist boven een
van de polen der aerde is opgehangeren,
kan de vertikaal, door welken zyn
skonome de taet bestendig loopen moet,
niet in rust zyn, maek verwijdij aan
zich zelve voortgaan, daar hij, bestendig
naar het middelpunt der aerde grient
blyvende, by de wieteling der aerde een
hoer at, de oppervlakke van een' repton
wikkelvormigen kogel beschryven maek.
De stingerwikkete kan alreus niet ver-
wijdij aan zich zelve blyven in de
verplaatting in de reente, die zij anders
gaet, maek bepaald worden door de stand-
verandering van den vertikaal om hoer
eigene neiging, om den stand dien zij
heeft te behouden.

De werking welke de inverteer
op de standverandering der skonome-
vlakke maek niet alleen, laat zich af-
teisen niet, om opkolderen staer een wer-
king der zwaartekraekt. Om dit veel

in te zien. Wanneer men zich dat al de linnen
 laadregt op een platte vlakke oppervlakte even
 uigdig naar elkander zigt en denzelfden stand
 in de recinte hebben. De stand van zeelk
 een dezerkende normaal, bepaalt die
 van de vlakvete, tot welke hy behoort. Ver-
 beeldt men zich een' oneindig grooten
 kogel over die vlakvete, zoo zal zy, op de
 oppervlakte van dien kogel, een' grooten
 cirkel teekenen, en hare verlengde nor-
 maal zal de oppervlakte van dien kogel
 in twee tegen over elkander geplaatste,
 grooten cirkelcirkelen, welke de polen van
 die vlakvete en van dien grooten cirkel heet-
 den noemen. Door de ligging van een der
 polen, op de oppervlakte van den kogel,
 wordt de stand der gemiddene vlakvete vol-
 komen niet gedrukt, zoo dat de polen
 van alle platte vlakken die oneindig
 naar elkander zigt, zeelk zamen vallen,
 en de verplaatsing der polen de standover-
 andering van een vlakvete volkomen
 uitdrukt. De insteek, door welke een
 vlakvete steekt haare stand te bewaaren,
 maekt alzo hierin bestaan, dat de polen
 den vlakvete zich een weinig verplaatsen
 als mogelijk is, en steeds eenen stand inne-
 men, zoo dicht mogelijk by dien, welken
 zy een oogenblik te voren innamen.

Laet een derzelve metalen
 plaat een vlakvete verbeelden, en een van
 zalen pen, laadregt op keeren bewaard, haare
 normaal. Als men die pen met een
 gewichtje bewaart, en de vlakvete zich,
 op de wijze der rekompensoren, om een
 dubbelt of laat bewegen, zoo dat zy ge-
 heel vrij is, zoo zal zy, anders de wer-
 king der zwaartekracht, raadswindig

in' horizontaleu staad moeten aannemen.
 Als echter die vlakke gedraagenen wordt door
 een lijn te loopen, die in een' spheriësch
 staad met betrekking tot den horizon is
 geplaatst, zoo zal zy ook een horizonta-
 len staad kunnen aannemen, maar zy
 zal, door de werking van de zwaartekracht
 op het gewicht, meer staad verkrijgen,
 zoo nabij den horizontalen, als de lijn
 door welke zy loopen moet het gedaagt.
 Zy (fig. 1) gkik die vlakke, ab de lijn
 door welke zy gedraagen wordt te loo-
 pen, cd haar normaal, d het gewichte-
 gewicht en ce de verticale lijn, loopende
 door het punt c. Is de taetel in rust ge-
 worden, zoo heeft het gewicht d een bepaald
 mogelyken staad in geraden; de lijn cd
 maakt dan den kleinest mogelyken hoek
 met de lijn ce en daarby vallen de lijnen
ca, ce en cd in dezelfde verticale vlakke.
 De pool der vlakke zelve staat daarby,
 zoo dicht als haar mogelyk is, by de pool
c der vlakke waerby zy steelt, en de
 punten in welke de verlengde lijnen
ca, ce en cd den aenindig grooten hoek
 ontmoeten, liggen, op de oppervlakte van
 den hoek, in denzelfden grooten cirkel.

De ligging van een vlakke
 is bepaald, indien de ligging van twee,
 elkander doorsnydende, lijnen is gegeven,
 door welke zy loopen moet. Deze vlakke
 moet loopen door de lijn ab en uit
 onze voorgaande beschouwing laat
 zich ligtelyk een tweede lijn afleiden,
 door welke zy beëindigen, by elken staad
 van de lijn ab, loopen moet. Zy gkkm
 een vlakke loodrecht op de lijn ab en gk

kan doorsnede met de vlakke gkik. Trekt
men in de vlakke gkik de lyn cf door het
punt c loodrecht op ab, zaa zal die lyn,
niet alleen op ab, maar ook op cd en ce
loodrecht staan, en aldoo loodrecht zyn op
een vertikaal vlak en evenwydig zyn aan
den horizon. De lyn ag is evenwydig aan
cf, en daarom zal ook de doorsnede ag,
by elken stand van de lyn ab, evenwydig
aan den horizon weten. Wird de lyn cd
niet naar het middelpunt der aarde,
maar naar een ander punt getrokken,
zoo dat het vlak gkik bestendig streepje
met een vlak kamertevallen, dat niet
horizontaal was, zaa zaa de lyn ag
niettemin altijd evenwydig aan dat vlak
maeten blyven, onverschiklyk welken stand
men aan de lyn ab geven moye.

zy nu ab de vertikaal van
eene bepaalde plaats in de vlakke gkik
haar horizon. Laat gkik de vlakke wor-
elden, in welke ons stinger zyn sekun-
delingen valbruyt, en stelden wy voor
een oogenblik, dat die vlakke streepje
een oorspronkelyken stand aanneemen,
die aangevoren wordt door de vlakke,
welke op de standvastige lyn ce loodrecht
staat. Hoe nu de lyn ab zich verplaatst,
de doorsnede ag van het sekunelvlak
met den horizon, zaa de altijd evenwydig
aan het oorspronkelyke sekunelvlak
maeten blyven, en de lyn ag zaa de, by
alle mogelyke standen van den vertikaal
ab, den kogel in punten treffen, liggende
in den grooten sirkel van den kogel, die
den oorspronkelyken stand van het
sekunelvlak voortgeeven oordigt.

6

De invloed der inertie doet het
lichaam niet valken met de boven be-
stuurde werking overen. De inertie
trekt niet een lichaam zich zooder-
ning te doen bewegen als het zich vroeger
bewoog, maar het in even, reeds ge-
rijde, beweging te doen valken. Als
een lichaam b (fig 2) gedwongen wordt
zich te bewegen over een punt a , kan het
het, in b gekomen, steeds langs de rechte
lijn bc voortgaan. Is het lichaam in d
gekomen, kan het het niet een bewe-
ging aantemen, die het vroeger had,
zoo als die zijn richting door de raaklijn
 bc wordt aangegeven, maar het steeft
in de beweging te valken die het
op dat oogenblik heeft, en zijn richting
door de raaklijn de wordt uitgedrukt.
Hield de kracht, die het lichaam b aan
het middelpunt a verbindt, eensklaps
op, terwijl het lichaam in d is gekomen,
zoo zoude het lichaam langs de lijn de
voortgaan, zijn richting bepaald wordt door
de punten in de rechte, welke het fig-
uur toon in een enkel oogenblik te
voeren inaan.

De inertie dwingt dus de
lijn, onder welke het schommelvlak den
horizon doorsnijdt, niet om altijd even-
wijdig aan den oorspronkelijken stand
van het schommelvlak te blijven, maar
zich zooderling te bewegen, dat zij telkens
het een oogenblik evenwijdig ^(zoud zijn) is aan
den stand, welke het schommelvlak
het onmiddellijk voorafgaande oogen-
blik inaan. Het punt waarin de ver-
langde lijn ^{ag (fig 1)} ~~de~~ de oppervlakte des kogels
treft, zal zich niet over een grooten

Fig. 1.

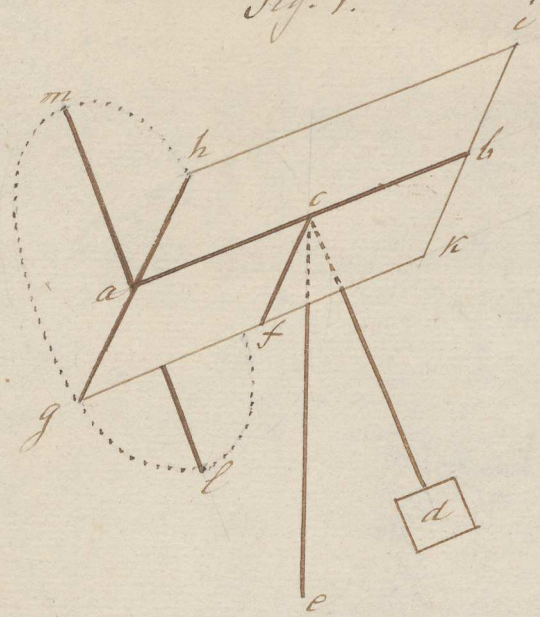

Fig. 2.

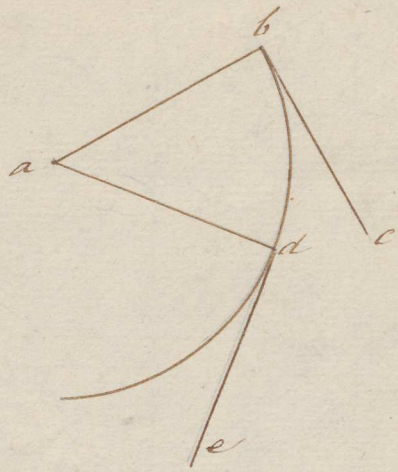

Fig. 3.

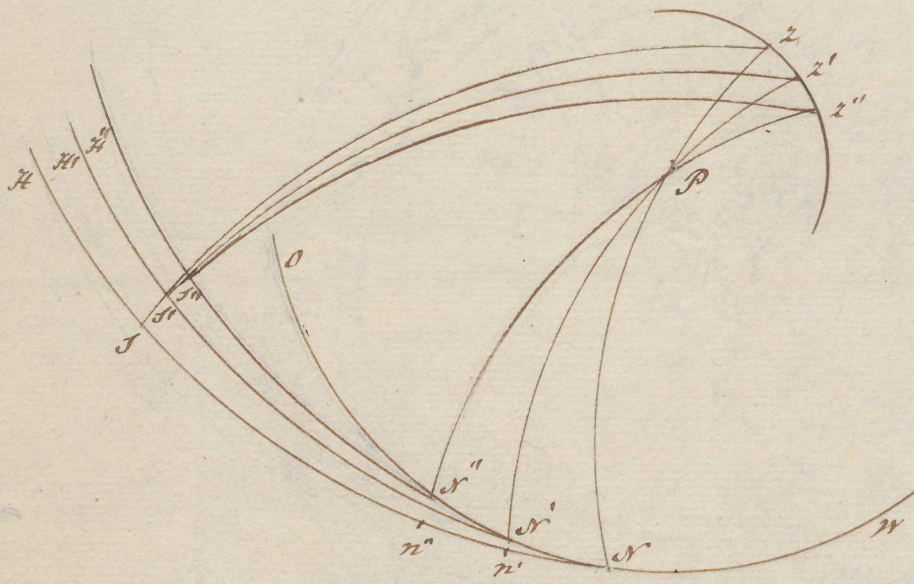
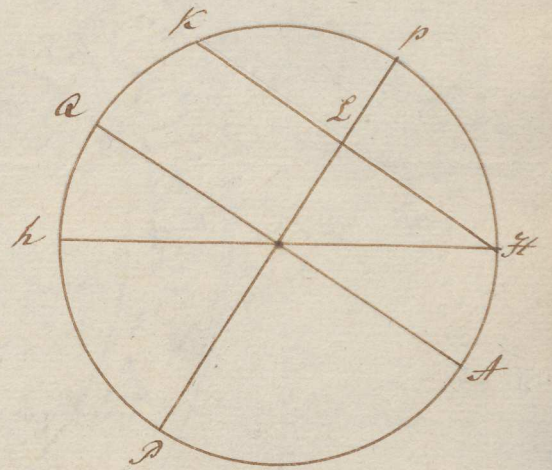

Fig. 4.

7
cirkel bewegen, die dus voortaan het
stand van het schommeldruk voorstelt, maar
zijne beweging zal telkens tot een reeds
geregeld stand van het schommeldruk
kerlid maaken worden. Dit punt zal,
op elk oogenblik, in den grooten cirkel
liggen, welke de stand der schommeldruk
te in het onmiddellijk voorgaande
oogenblik niet dekte. Bij het volgende
oogenblik ligt dit punt weder in den
grooten cirkel, den stand der schommel-
drakte in het eerstgemelde oogenblik voor-
stellende, en zoo voortzigt. Door dezen regel-
matigen oorgang, verbonden met de ver-
strating welke de horizon door de ver-
teling der aarde ondergaet, wordt de
verstrikte beweging van de lyn, onder
welke het schommeldruk den horizon
maakt sijden, en van het punt door
die hoornen in den horizon aange-
voeren, volkomen bepaald.

Het Azimuth van een
punt in den horizon, of van een
lyn in hare vlakke geligen, wordt ge-
rekeend van het Noorden of Zuiden.
De Noord- en Zuidpunten van den hori-
zen zijn standvastig met betrekking
tot de aarde en standvastig met be-
trekking tot de voorwerpen die ons
omringen, maar zij komen, wegens
de wending der aarde om hare as,
gestadig met andere punten van
de rechte, en met andere richtingen
aan den vasten hemel overeen. Om
het Azimuth der verandering te bepalen

welke het Azimuth ondergaat, van de
 vlakke in welke een stringen zyne schouw-
 melingen volbreugt, maar men kan niet
 alleen op de volstrekte richting letter, van
 de lyn, onder welke die vlakke door ho-
 rizon doorsnijdt, maar ook op de vol-
 strekte verplaatsing van de lyn, die, in
 den horizon van een bepaald plaats
 der aarde, de richting van het noorden
 en zuiden aanwijst. In den tekenen
 gelykden staet van den horizon der
 plaats, moet men, voor aanschouwende
 tyddesteppen, de plaats van het noorden
 en de plaats van de draaiende met
 het schoumeluik bepalen. De verande-
 ring welke de afstand der punten, die
 deze plaatsen uitdrukken, ondergaet, zal
 de begeerde verandering van het Azimuth
 der schoumeluik bepalen.

De volstrekte plaatsverandering
 der punten, die met elkaander maaten worden
 vergeleken, en de verandering welke hun ori-
 esteringe afstand maal ondergaen, kan op
 de volgende wyse aanschouwelyk gemaakt
 worden. Zy (fig 3) P de pool der hemels, Z de
 een deel van den parallel, die door het Zenith,
 N de een deel van den parallel die door
 het noordpunt van den horizon aan den he-
 mel wordt beschreven. Zy Z de plaats van
 het Zenith voor een bepaald tyddestep, N de
 draaiende overaanschuivende plaats van het
 noordpunt der horizon, N' een deel van
 den horizon voor dat tyddestep, welke horizon
 den parallel N in het punt N maal
 raakt. Zy Z' de oorspronkelyke schouw-
 meluik. Laat Z' , N' , N'' de plaatsen

9
voorstellen welke Z is, noordpunt en S is
zan, na verloop van een klein tydsdeeltje,
zullen inruimen. Na verloop van dat kleine
tydsdeeltje is de lijn, onder welke het schou-
melvlak der horizon doorsneet, evenwijdig
aan het oorspronkelijke schoumelvlak
gebleven. Het punt van den hemel, door
dit lijn aangegeven, ligt altes in den
vertikaal ZS , en de vertikaal ZS treedt den
nieuwen horizon $N'S'$ in een punt S' ,
dat de doorsnede van het nieuwe schou-
melvlak met den nieuwen horizon zal
voorstellen, zoo dat $Z'S'$ den stand van
het schoumelvlak, na verloop van het
eerste tydsdeeltje, uitdrukt. SN is het
azimuth van het stingerpunt voor het
eerste oogenblik, $S'N'$ dat azimuth voor
het volgende oogenblik, en het verschil
tusschen SN en $S'N'$ is de azimuthale
verplaatsing, die het schoumelvlak in
het eerste tydsdeeltje onderging. Laat nu
weder een klein tydsdeeltje verloopene,
zoo dat, by den aanvang van het
derde tydsdeeltje, de standen van zenith,
noordpunt en horizon worden, zoo als
in de figuur door Z'' , N'' en $N''H''$ wordt
aangegeven. By den aanvang van het
tweede tydsdeeltje werd het schoumel-
vlak door den vertikaal $Z'S'$ aangegeven,
en by den aanvang van het derde tyds-
deeltje, moet het snijpunt van het
schoumelvlak met den horizon weder
in den vertikaal vallen. By den aan-
vang van het derde tydsdeeltje, ligt altes
dat snijpunt in S'' , waar de vertikaal
 $Z'S'$ den horizon $N''H''$ doorsnijdt, en
 $Z''S''$ wordt het nieuwe schoumelvlak.

Volkommer op dezelfde wyze verplaatst in zijk
 de punten N en S by alle volgende tydsdeeltjes.
 Wy zien dat het trapezium S , van het hooft
 melkvlak met den horizon, zijk aan den
 hemel over een kromme bys beweegt,
 welke bestemd is op de groote sirkels
 loodrecht staat, die door den horizon, by
 de elkanter opvolgende oogen blikken,
 aan den hemel wordt geteekend in dat
 dit voor groote tydvakken een maal als
 voor kleine gelden maal. Een en welc
 blik op de figuur is toereikend om te
 doen in zien, dat het verschiep henschon
 de boogen S en S' , althans op een weinig
 na, gelijc maect bys aan den boog N .
 De verandering in N en N' , welke het
 hooftmelkvlak in een klein tydsdeeltje
 ondergaet, is altes, op een weinig na,
 gelijc aan de lengte van het boogje
 des parallels, dat door het noordpunt van
 den horizon, in dat kleine tydsdeeltje,
 wordt beschreven. Dit geldt eker voor een
 voor alle volgende tydsdeeltjes, en daar
 een maal, ook in een groter tydvak,
 de verandering van dat N en N' , met
 de lengte van den boog, dien het noord
 punt van den horizon in dat tydvak
 aan den hemel aflegt, overeenstemmen.
 Een nadere beschrijving van de figuur
 kan hier waarschijnlijk ophelderen.

Verbeelden wy ons dat de
 parallel N en N' , van het punt N uitgaen
 de, langs den horizon N en S worde ontrolt,
 en by die ontrooling de sirkels en punten
 welke de lateren standers van horizon
 in N en N' vertegenwoordigen, niet zijk
 vaert. Is de parallel een ver over den ho
 rizon N en S geald, dat het punt N' in dien

horizon is getrokken, dan zal $N'Z'$ op
 den horizon loodrecht staan, het zenith
 Z' zal met Z in de horizon $N'S'$ zal
 met $N'S$ samen vallen. Daar het lood-
 rechte $S'S'$ loodrecht op $N'S$ staat, zal het
 punt S' , bij die ontrolling, op zeer
 weinig na, langs den vertikaal $S'S$
 nederdalen en het punt S' zal, althans
 op graatkeders van hoogere orde na,
 met het punt S samen vallen. Dezelfde
 redenering geldt voor alle volgende oo-
 genblikken. In de parallel zal ver uit-
 vollen, dat het punt N'' in $N'S$ komt te
 vallen, zal het zenith Z'' met Z ,
 de horizon $N''S''$ met $N'S$, en het punt
 S'' met de punten S en S' samen vallen.
 Bij de ontrolling van den parallel, die
 het noordpunt beschrijft, over den horizon
 in zijn oorspronkelijken stand, vallen
 dus de punten, die de doorsneden
 van het schommelseek met den hori-
 zont voorstellen, te zamen. Zie. n', n''
 met de punten in welke de punten
 N', N'' met, bij de ontrolling van den
 parallel, in den horizon $N'S$ vallen,
 dan zijn de bogen $n'S, n''S$ met. getrokken
 naar de bogen $N'S, N''S$ met. De bogen
 Nn', Nn'' met. worden alzo de verschil-
 den teefkenen de schommelen $N'S$ en $N''S$,
 $N'S$ en $N''S$ met, en dit maekt zoo voor
 onbepaalde tydsdueren voortgaan, weel
 de vanderling voor alle tydsdueren van
 getrokken lengte valstreckt derzelfde is.
 De bogen Nn', Nn'' met., niet anders
 zijnde dan de bogen Nn', Nn'' met.
 langs den horizon ontvallen, hebben de-
 zelfde lengte als de bogen van den parallel

$\sin' \cos'' \sin'$. Wij zien hier dat, onder
 veronderstelling der graatkreders van twee
 90e graden, de arithmetische plaatsverander-
 derving van het sekundenelck, in een
 onbepaald tydruim, gelyk is aan de
 lengte van den boog, welken het noord-
 punt van den horizon, in dat tydruim,
 naar den kromel aflegt.

by een (fig 4) APQ de
 meridiaan van een plaats, p de noord-
 pool des kromels, h de horizon, HK
 de parallel, welken het noordpunt van den
 horizon H naar den kromel beschryft, en
 AK de aequator. Men ziet dat de parallel
 HK een cirkel is, met den straal HK be-
 schreven en, den straal des kromels der de
 eenheid waarmetende, is HK de sinus
 van den boog pH . Maar pH , de afstand
 van de pool tot het noordpunt van den
 horizon, is gelyk aan de breedte der
 plaats, die wy ϕ zullen noemen, en alzo is:

Omtr. parallel: omtr. grooten cirkel $\propto \sin \phi$
 en voor boogen tot dezelfde hoeken behoorende:
 boog van den parallel = boog van den gv. cirkel $\times \sin \phi$

In een uur word, door elk punt
 van den kromel, 15° van den cirkel afgeleid den
 kromel beschryft. In een uur legt het noordpunt
 van den horizon een boog van een' grooten
 cirkel af, ten bedrage van

$$15^\circ \times \sin \phi;$$

en daar de verandering van het sekunden-
 elck met de lengte
 van den boog overeenkomt, is die ver-
 andering, in den tyd van een uur, gelyk aan

$$15^\circ \times \sin \phi$$

Blykes de figuur, verplaatst
 zids het sekundenelck in een richting
 van het oosten naar het Westen.